

KÜRESEL İNSAN HAKLARININ YERELE ETKİSİ: AÇIKLAYICI YAKLAŞIMLAR ÜZERİNE KISA BİR İNCELEME

Ertuğrul Cenk GÜRCAN*

Öz:

10 Aralık 1948'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi'nde yer alan "insan hakları" kavram ve ilkeleri, özellikle 1970'li yıllardan itibaren, "insan haklarının evrensel bir nitelik taşıdığı" argümanı ile küreselleştirilmiştir. Bu çalışmada, Birleşmiş Milletler gibi uluslararası örgütler bünyesinde kabul edilen metinlerde öngörülen insan hakları kavram, ilke ve normlarının ulus-devletlere aktarılma sürecinin açıklanmasına dönük bazı yaklaşımlar incelenmektedir. Çalışmada, uluslararası alanda genel kabul gören insan hakları kavram ve ilkelerinin küreselleşme süreci bağlamında "yerel bir uğrak" olarak tanımlanabilecek ulus-devletler üzerindeki etkisinin nasıl teorileştirilebileceği tartışılmaktadır. II. Dünya Savaşı'ndan hemen sonra uluslararası norm haline getirilen ve ardından da küreselleştirilen insan hakları kavram ve ilkelerinin ulus-devletlere hangi şartlarda ve nasıl etkide bulunduğu ve aktarıldığının teorileştirilmesi, günümüz ulus-devletleri üzerindeki uluslararası insan hakları baskısının hangi şartlar altında ve ne ölçüde başarılı olabileceğini de açıklayabilecektir. Bu tür teorik çerçeveler, bazı ulus-devletlerin uluslararası insan hakları baskısına direnebilirken bazılarının ise neden direnemediği konusunda da belli bir öngörü sunabilecektir. İşte bu çalışma, konuyla ilgili bazı teorik çerçeve ve yaklaşımları ortaya koyarak, okuyucuya bu tür bir öngörü sağlamayı da amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, İnsan Hakları, Küresel İnsan Haklarının Yerele Etkisi

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, ecgurcan@gazi.edu.tr

**LOCAL EFFECT OF GLOBAL HUMAN RIGHTS: A BRIEF
EXAMINATION ON THE EXPLANATORY APPROACHES**

Abstract:

The human rights concepts and principles inscribed in the Universal Declaration of Human Rights proclaimed by the General Assembly of the United Nations on 10th December 1948, have become, especially since 1970s, globalized thanks to the argument that “human rights are universal”. This article examines some key theoretical approaches dealing with the processes through which global human rights concepts, principles and norms are transferred into national laws. The article discusses the classification of these theoretical approaches dealing with the effects of global human rights standards on nation states which may be defined as “local points”, considering the globalization phenomena. The theorization of the processes through which the transfer of the global human rights concepts and principles that were systematized and codified internationally soon after World War II took place on national level may be helpful in explaining when and how international human rights pressure on nation states would be successful. Such theoretical frameworks may also provide practical insights for understanding how some nation states can actually resist to international human rights pressure while others cannot. By examining some key theoretical approaches on this matter, the article tries to provide its readers such practical insights.

Keywords: Globalization, Human Rights, Local Effect of Global Human Rights

GİRİŞ

Sosyal bilimler literatüründe genel olarak tanımlandığı anlamıyla “küreselleşme”, esas itibariyle ekonomik bir sürece gönderme yapmaktadır. Bununla birlikte, “küreselleşme” kavramı, daha geniş bir perspektiften ele alındığında, sadece ekonomik bir dönüşüm sürecini değil, ama aynı zamanda, belli bir siyasal, toplumsal, hukuksal ve kültürel dönüşüm sürecini de ifade etmektedir. Dünya ölçeğinde tanımlanan ve küresel bir içerik taşıyan kavramların, norm ve kurumların inşa edilmesinin, küreselleşmenin temel bir bileşenini oluşturduğu kabul edilmektedir.

Bu anlamda, özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra uluslararası ölçekte tanımlanan ve inşa edilen insan hakları kavram ve kurallarının, küreselleşmenin hukuksal, kültürel ve hatta siyasal açıdan önemli bir bileşeni olduğu ileri sürülebilir.¹ Gerçekten de, “evrensellik” argümanı kullanılarak “küresel” ölçekte yaygınlaştırılan insan hakları kavram ve kurallarının, “küresel normların oluşturulması”na önemli bir katkıda bulunarak, küreselleşme sürecinin siyasal, kültürel ve hukuksal açıdan önemli bir ayağını oluşturduğu söylenebilir. Diğer bir deyişle, literatürde bilhassa II. Dünya Savaşı’ndan sonra ivme kazandığı kabul edilen küreselleşme sürecinin ekonomik boyutunun siyasal, kültürel ve hukuksal boyutlarla güçlendirilmesi amacıyla, uluslararası alanda genel kabul gören insan hakları kavram ve kurallarından büyük ölçüde yararlandığı düşünülebilir.

Nitekim, 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nin, II. Dünya Savaşı’ndan sonra şekillenmeye başlayan ulusal ve uluslararası örgütlenmelerin temel perspektiflerinden birini oluşturduğu kabul edilebilir.² İki dünya savaşının ulusal ve uluslararası alanda yol açtığı siyasal, ekonomik ve hukuksal istikrarsızlığın tekrarlanmaması için öngörülen düzenlemelerden biri, özellikle ulus-devletler karşısında bireyin haklarını koruyacak mekanizmaların kurulması olmuştur. Evrensel Beyanname’nin ardından öngörülen Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (birlikte “ikiz sözleşmeler” olarak anılmaktadır) ve bu metinlerin ardından sayıları hızla artan uluslararası ve bölgesel insan hakları sözleşmeleri, bu sürecin daha da derinleşmesine yol açmıştır.

Ağırlıklı olarak Batılı devletlerin siyasal-ekonomik ve sosyo-kültürel koşullarının ürünü olan ve Evrensel Beyanname’nin ilanından önce esas

itibariyle Batılı ülkelerde hukuksallaştırılan insan hakları kavram ve kuralları, II. Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte, yine Batılı bir bakış açısından tanımlanan bireyin haklarının korunmasına dönük önemli bir araç olarak görülmüştür. Bu kavram ve kurallar, Evrensel Beyanname'nin 1948'de kabulünden sonra özellikle Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası örgütler yoluyla uluslararası alana taşınmış ve böylece insan hakları söyleminin küreselleş(tiril)me³ süreci [*globalization of human rights discourse* (Merry, 2006: 40), *a global human rights regime* (Risse/Ropp, 2007: 234)] başlamıştır. O zamana dek daha ziyade Batılı bir olgu olarak düşünülen insan hakları kavram ve kurallarının uluslararası hukukun önemli bir bileşeni haline getirilmesine dönük bu süreç, 1970'li yıllardan itibaren, IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi örgütler, Avrupa Birliği gibi bölgesel yapılanmalar, uluslararası sivil toplum kuruluşları ve ulus-aşırı (*transnational*) örgütlenmeler yoluyla hızlandırılmış ve 1990'lı yılların sonlarından itibaren, insan hakları kavram ve kuralları “küresel” olarak nitelendirilebilecek bir içerik ve etkiyle donatılmıştır; özetle, insan haklarının içeriği *genişlik* ve *derinlik* itibariyle gelişmiştir (Landman, 2005: 550). Böylece, ‘ulus-aşırı bir insan hakları hukuku metakodu’ndan (*a transnational metacode of human rights law*) yola çıkılarak, belli bazı insan hakları idealleri yerel durumlara tercüme edilmiş ve aktarılmıştır (Merry, 2006: 43).⁴

Bu sürecin en önemli sonuçlarından biri, küreselleştirilen insan hakları kavram ve kurallarının, uluslararası ve küresel yapılanmalara göre yerel bir uğrak olarak tanımlanabilecek (Hines, 2003: 396) ulus-devletlere aktarılması olmuştur. Uluslararası topluluğa üye ulus-devletler, küreselleşen insan hakları kavram ve kuralları karşısında egemenliklerinden ödün vermiş; bu kavram ve kuralları ulusal ölçeğe olduğu gibi aktarmak ya da en azından “belli bir düzene bağlamak” zorunda kalmıştır.⁵

Dolayısıyla, uluslararası insan hakları kavram ve kurallarının “küresel norm haline getirilmesi ve yerele aktarılması”nın, küreselleşmenin kültürel ve hukuksal boyutunun oluşturulması sürecinde önemi bir adım teşkil ettiğini ileri sürmek mümkündür. Tam da bu nedenle, küresel insan hakları normlarının yerel bir uğrak olarak tanımlanabilecek ulus-devletlere aktarılma sürecinin teorize edilmesi ve küresel insan hakları normlarının yerele aktarılma sürecinin açıklanması önem taşımaktadır.⁶

İşte bu çalışmada, Evrensel Beyanname'yle birlikte küreselleşme sürecine dahil edildiği söylenebilecek “insan hakları kavram ve kuralları”nın, ulus-devlete hangi şartlar altında ve nasıl aktarıldığına ilişkin literatürde öngörülen bazı açıklayıcı yaklaşımlar ortaya konulacaktır. Küresel insan hakları normlarının yerele nasıl yansıdığını ya da aktarıldığını açıklayan bu yaklaşımların özetlenmesi, ulus-devletler örneği üzerinden, “yerel” aktörlerin “küresel normlar”ı hangi şartlar altında “iç” selleştirdiğine ya da reddettiğine ilişkin olarak da önemli ipuçları verebilecektir.⁷

Çalışmada sıklıkla kullanılacak “küreselleşme” kavramının tanımı, çalışmanın doğrudan içeriğine dahil olması nedeniyle, ilgili bölümde ortaya konulacaktır.

Çalışmanın beslendiği ana kaynak, konuyla ilgili bilimsel literatürdür. Bu literatürün ilgili kısımları çalışma boyunca özetlenecek, çalışmanın temel amacı bakımından analitik bir şekilde irdelenecek ve yorumlanacaktır.

Üç bölümden oluşacak çalışmanın birinci bölümünde, uluslararası insan hakları kavram ve kurallarının “evrensellik” argümanı ile küreselleştirilmesi süreci kısaca değerlendirilecektir. “Uluslararası İnsan Hakları Normları: ‘Evrensel’in ‘Küresel’i” başlıklı bu bölümde, “uluslararası insan hakları normlarına küresel bir nitelik kazandırma süreci”nin, küreselleşmenin hukuksal ve kültürel boyutunun önemli bir aşaması olarak düşünülebileceği savunulacaktır.

“Küresel İnsan Hakları Normlarının Yerele Etkisini Açıklayan Yaklaşımlara İlişkin İki Sınıflandırma Çabası” başlıklı ikinci bölümde, çalışmanın birinci bölümünde kavramsallaştırıldığı anlamıyla “küresel” insan hakları normlarının yerel bir uğrak olarak ulus-devlete hangi şartlar altında ve nasıl aktarıldığını açıklamaya dönük yaklaşımların sınıflandırılmasına dönük iki çaba ele alınacaktır.

“Bir Sentez Arayışı: Spiral Model” başlıklı üçüncü bölümde ise, ikinci bölümde sınıflandırılan ve özetlenen yaklaşımların belli bir sentezini yaparak “küresel insan hakları normlarının ulus-devlete etki ve aktarılma süreci”nde rol oynayan faktörleri nispeten daha kapsamlı bir biçimde teorize eden “spiral model” açıklanacaktır. Ele alınan konu bağlamında söz konusu modelin açıklayıcı gücünün ve potansiyelinin kısaca değerlendirildiği bu bölüm, çalışmanın omurgasını oluşturmaktadır.

Nihayet, çalışmanın sonuç kısmında, ilk üç bölümde ortaya konulan değerlendirmeler bağlamında küresel insan hakları normlarının yerele aktarılma sürecini açıklayan yaklaşımlar üzerine kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

D) ULUSLARARASI İNSAN HAKLARI NORMLARI: “EVRENSEL”İN “KÜRESEL”İ

Bilindiği gibi, “küreselleşme” kavramı, sosyal bilimler literatüründe çeşitli yönleriyle ele alınmakta ve tanımlanmaktadır.

Bir yaklaşıma göre küreselleşme, “malların, sermayenin, bilginin ve emeğin tek tip düzenleme altında dünya çapında dolaşımı ve bunun giderek anındalaşmaya yönelmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Görmez, 2005: 8).

Küreselleşmenin ekonomik boyutuna vurgu yapan diğer bir tanıma göre ise küreselleşme, “ekonomik ilişkileri etkileyen veya bunlara yön veren kuralların uluslararası harmonizasyonu veya mal ve sermayenin uluslararası düzeyde serbest dolaşımını ya da iktisadi birimlerin tüm yabancı ve uluslararası piyasalarda faaliyette bulunmasını engelleyecek faktörlerin ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir” (Görmez, 2005: 9; benzer yönde Cingranelli/Richards, 1999: 516; Perraton, 2003: 37).

Başka bir tanıma göre ise küreselleşme, “ulaştırma ve iletişim alanlarında kaydedilen gelişmeler sonucunda dünya ekonomilerinin bütünleşmeleri veya tek pazar olmalarıdır” (Görmez, 2005: 9).

Küreselleşmenin çeşitli yönlerine vurgu yapan bu ve benzeri tanımlar “küreselleşme” sürecinin⁸ yetkin bir biçimde ve tam olarak tanımlanmasını zorlaştırmakla birlikte, bütün bu tanımlarda, küreselleşme kavramının özüne işaret eden ortak bazı süreçlerin temel alındığı dikkati çekmektedir. Buna göre, küreselleşmenin, bilhassa:

1. Toplumsal yaşamın ve üretimin kaçınılmaz sonucu olarak gözüken belli bazı siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel ve hukuksal olguların, gelişen iletişim ve ulaşım teknolojileri sayesinde dünya çapında (ulus-aşırı ölçekte) yoğun ve hızlı bir dolaşıma tabi kılınmasına;

2. Bu dolaşıma engel teşkil eden ulusal düzenleme ve denetimlerin gevşetilmesine;

3. Belli bazı uluslararası kurum ve kuralların uyumlulaştırılmasına ve standartlaştırılmasına (küresel normların oluşturulmasına), dönük süreçler esas alınarak tanımlanabileceği ileri sürülebilir.

Bu tanım bağlamında, “yerel”i “küresel”den ayıran farkı da ortaya koymak gerekmektedir. Merry’nin de dikkat çektiği gibi, özellikle ulus-aşırılık (*transnationalism*) tartışmaları çerçevesinde, yerel olarak adlandırılan şey “hareketliliğin sınırlı oluşuna” ve “inatçı bir kendine özgülüğe” (*recalcitrant particularity*) gönderme yaparken, küresel olarak adlandırılan şey “sınırlar arasında hareket edebilirliğe” ve “evrensel ahlaki çerçevelerin benimsenmesine” gönderme yapmaktadır (Merry, 2006: 39).

Küreselleşmenin yukarıda ortaya konulan tanımının üçüncü ayağını oluşturan “küresel normların oluşturulması” süreci, bu çalışmanın konusu bakımından özel bir önem taşımaktadır.

Gerçekten de, BM bünyesinde öngörüldüğü haliyle uluslararası insan hakları kavram ve kurallarının özellikle 1970’li yıllardan itibaren pek çok uluslararası ya da bölgesel metinde yer alması ve IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası örgütlerin metinlerinde bu haklara gönderme yapılması, küreselleşmenin ekonomik boyutunu güçlendiren başka bir sürecin, “küresel norm”ların oluşturulması sürecinin önemli bir bileşeni olarak görülebilir.⁹ Freeman’ın da dikkat çektiği gibi, Evrensel Beyanname’yle birlikte uluslararası hukuka dahil edilen insan hakları kavram ve kurallarının, 1961’de Uluslararası Af Örgütü’nün kurulması, 1966’da BM bünyesinde kabul edilen ikiz sözleşmeler, 1975 Helsinki Nihai Senedi (Doğu Bloku ülkeleri üzerinde baskı oluşturmuştur), ABD Başkanı Carter’ın 1970’lerdeki insan hakları dış politikası, 1980’lerin ortalarından itibaren Avrupa ve Latin Amerika’daki çeşitli ülkelerin demokratikleşmesi ve 1993’te BM Viyana Konferansı (Dünya İnsan Hakları Konferansı) sayesinde ivme kazandığı söylenebilir (Freeman, 2008: 199; benzer yönde Wade, 2005: 479; Kobila, 2007: 101vd.; Hafner-Burton/Ron, 2007: 379, 380).¹⁰ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi bölgesel insan hakları araçlarının oluşturulması ile Uluslararası Ceza Mahkemesi’nin kurulmasının da, bu sürecin önemli aşamalarını oluşturduğu kabul edilebilir (Landman, 2005: 550).¹¹

Bu süreci güçlendiren bir diğer önemli gelişme de, insan hakları rejiminin “(bildirge ve sözleşmelerde açıkça ortaya konulmuş olan) hakların desteklenmesinden sonra hakların aktif olarak korunmasına (izleme ve uygulama mekanizmaları) vurgu yap[ıl]ması yönünde geçirdiği değişimdir. (...) sözleşmelerin çoğu, hükümlerinin uygulanması için özel bir komite veya komisyon (örneğin, İşkenceye Karşı Komite) kurmaktadır. Bölgesel sözleşmelerle oluşturulan bölgesel hükümetlerarası örgütlere ilave olarak yeni aktörler rejime katılmıştır. Ulusal hükümetler (...) insan haklarını dış politikalarının bir unsuru haline getirmişlerdir. İnsan Hakları İzleme ve Uluslararası Af Örgütü gibi çok sayıda hükümet dışı örgüt, bilgi sağlamakta, hükümetler nezdinde lobi yapmakta, ihlallere dikkat çekmekte ve küresel koruma çabalarına katkıda bulunmaktadır” (Doyle/Gardner, 2007: 3; benzer yönde Tsutsui/Wotipka, 2004: 587vd.).¹²

Böylece, bilhassa 1970’li yıllardan itibaren uluslararası insan hakları normlarının hızla yayılmasıyla birlikte, insan hakları alanında, ulus-devletler üzerinde ciddi bir baskı oluşturan küresel bir “insan hakları normlar şelalesi”nin oluşmaya başladığı söylenebilmektedir (Risse/Sikkink, 2007: 21).

Dolayısıyla, Evrensel Beyanname’nin adındaki “evrensel” nitelemesinin ve diğer uluslararası insan hakları metinlerinde vurgulanan “evrensel insan hakları” söyleminin¹³, bu hakların “küreselleştirilmesi”ne dönük temel bir argüman olarak kullanıldığı düşünülebilir.¹⁴

Dahası, “evrensel” insan hakları kavram ve kurallarının “küresel” norm haline getirildiği bu süreçte, küreselleşmenin siyasal boyutunu oluşturan “liberalleşme”ye ve “demokratikleşme”ye dönük ulus-aşırı ve uluslararası baskıların arttığı da görülmüştür. Diğer bir deyişle, bu süreçte, “liberal demokrasi” söylem ve değerlerini ulus-devletlere aktarmayı hedefleyen ulus-aşırı ve uluslararası baskıların, temel bir kaldıraç işlevi gördüğü söylenebilir.

Dolayısıyla, uluslararası metinlerde öngörülen insan hakları normlarının “evrensellik” argümanı ile ulus-devletlerin iç hukuk metinleri haline getirilmeye zorlanmasının, özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra hız kazanan ekonomik küreselleşme sürecinin tamamlayıcısı olarak görülebilecek siyasal, kültürel ve hukuksal küreselleşme sürecinin önemli bir ayağını oluşturduğu düşünülebilir.

Nitekim, Görmez'in de dikkat çektiği gibi, “evrensel geçerli doğrular” üretilmesi ve bu değerlerin ihracı, küreselleşme sürecinin tarihsel köklerini oluşturan gelişmelerin temel dinamiklerinden biri olarak görülebilir. Zira “yirminci yüzyıla, hatta günümüze de damgasını vuran pozitivist düşünce biçiminin ve ticari kapitalizmin küreselleşmenin yaratıcısı olduğunu söylemek (...) yanlış olmaz. Pozitivist düşünce biçiminin en önemli çıktılarında birisi, evrensel geçerli ‘doğrular’ üretmesi ve ‘ortak iyi’ değerler yaratmasıdır. Millî devlet, kapitalist üretim biçimi (...) gibi değerler insanlık için ortak iyilerdi.. Batı toplumları da uzunca bir süre bu değerleri ihraca uğraştı.. Daha sonra bu listeye insan hakları, demokrasi gibi değerler eklendi. Yani Batı düşüncesi ‘ortak iyiler’in yayılması anlamında küreselleşmeyi sanayi toplumunun kurulması aşamasında başlatmıştı. Sanayi devriminin Batı toplumlarında başlaması ve diğer toplumlara karşı görece bir refah Batı’nın, dünyaya örnek olmasına ve Batılı değerlerin tüm dünyaya ihracına katkı sağladı” (Görmez, 2005: 4).¹⁵

Dolayısıyla, bilhassa BM bünyesinde kabul edilen insan hakları beyanname ve sözleşmelerinin “evrensel” bir dil kullanılarak ulusal (ve dolayısıyla yerel) aktörlere dayatılması/aktarılması sürecini, tam da bu tür bir küreselleşme tanımı çerçevesine yerleştirmek mümkün gözükmemektedir. Ayrıca, bu tespitin, “küreselleşmenin toplumsal yaşamın pek çok alanında belli bir standartlaşmayı teşvik ettiği ve tüm dünyaya yaydığı” tespitiyle (Görmez, 2005: 12) uyumlu olduğuna da dikkat edilmelidir.

Dahası, küreselleşmenin yukarıda ortaya konulan tanımı çerçevesinde, küresel sivil toplumla daha fazla temas ve bağlantı içerisindeki bir ülkede yaşayan yurttaşların insan hakları meselelerine ilişkin farkındalıklarının artacağı ileri sürülebilir (Tsutsui/Wotipka, 2004: 609). Bu durumda, genel olarak küreselleşmenin etkisi altına giren bir ulus-devletin, uluslararası insan hakları normlarını daha çabuk “içer aktarmak” zorunda kalacağı düşünülebilir.

Uluslararası insan hakları normlarının önce “evrenselleştirilip” ardından “küreselleştirilmesi”, ağırlıklı olarak Batılı siyasal-ekonomik ve sosyo-kültürel koşulların ürünü olan ya da öyle olduğu düşünülen (Freeman, 2008: XII, 18) insan hakları normlarının dünyanın çok farklı tarihsel ve coğrafi koşullarında hüküm süren ulus-devletler tarafından neden ve nasıl benzer şekilde kabul edildiğini ve düzenlendiğini de açıklamaktadır. Gerçekten de,

“teknoloji ve iletişimde oluşan büyük ilerlemelerin yönlendirdiği süreçler küreselleşme kavramıyla açıklanmaya çalışılmaktadır. Bilginin, hammaddelerin, mal ve hizmetlerin artan bir şekilde uluslararası dolaşım ve paylaşımına girmesi 20. yüzyılda belirginleşen bir gelişme sayılabilir. Özellikle 1980’li yıllardan sonra ekonomik ilişkiler gelişip yaygınlaşmış, ideolojik farklılıklara dayalı kutuplaşmalar çözülmüş, hemen bütün dünyada bir liberalleşme sürecine girilmiş, kültürler ve inançlar sınırları aşarak *daha benzer bir hale dönüşmeye başlamıştır*” (Görmez, 2005: 6, abç). Görmez’in vurguladığı nedenlerle, bu benzeme ve benzeşme eğiliminin, uluslararası “evrensel” insan hakları normları açısından da geçerli olduğu kabul edilebilir.

Kuşkusuz, uluslararasılaş(tırıl)an ve küreselleş(tiril)en bu normlar da, esas itibariyle, önce belli yerelliklerde oluşturulmakta ve bu yerelliklerden başlayarak dolaşıma sokulmaktadır.¹⁶ Ancak, küreselleşmenin, tamamen olmasa da kısmen, diğer ülkeler karşısında siyasal, ekonomik ve askeri açıdan kuvvetli olan ülkelerin yönlendirmesine tabi olduğu; en azından, bu anlamda, zayıf ülkelerin küreselleşme karşısında nispeten edilgen ve tabi bir durumda oldukları düşünülebilir. Dolayısıyla, günümüzde nispeten güçlü ülkeler tarafından oluşturulan bir yerelin, küresel olarak tanımlandığı ve ulus-aşırı dolaşıma sokulduğu görülmektedir. Diğer bir deyişle, “insan hakları aktivizmini kuşatan daha geniş ekonomik ve siyasal güç, aktarımın büyük ölçüde yukarıdan-aşağıya doğru bir süreç olması, ulus-aşırıdan yerele ve daha güçlüden daha az güçlüye doğru bir süreç olması anlamına gelmektedir. (...) Birleşik Devletler gibi varlıklı ülkelerde geliştirilen yerel programların daha zayıf ülkelere yayılması (tersi bir yayılmaya nazaran) daha mümkündür. Bu eşitsiz yayılma, fon sağlayıcılar ve hükümetler tarafından yönlendirilmektedir. Ulus-aşırı ithalatlar, genellikle, başka bir yerde üretilmekle birlikte üreticilerinin ekonomik ve siyasal gücü tarafından ulus-aşırı alana sokulan yerel kavrayışlardır” (Merry, 2006: 48, 49/dn. 10).

Sonuç itibariyle, çok sayıda ulus-devletin bu metinleri ya tamamen ya da kısmen (bazı çekincelerle) kabul ederek bağlayıcı iç hukuk normları haline getirmelerinin, bu insan hakları normlarının küreselleş(tiril)mesine yol açtığı ileri sürülebilir.¹⁷ Yukarıda açıklandığı gibi, insan hakları normlarının küreselleş(tiril)mesine ilişkin bu durum, “küreselleşme” kavramının yukarıda ortaya konulan tanımında öngörülen birinci süreçle,

yani “toplumsal yaşam ve üretim sürecinin sonucu olan belli bazı siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel ve hukuksal olguların (...) dünya çapında (ulus-aşırı ölçekte) yoğun ve hızlı bir dolaşıma tabi kılınması”yla da uyumlu gözükmektedir.

Bütün bu değerlendirmeler çerçevesinde, küreselleşme sürecine dahil edilen pek çok olguda karşımıza çıktığı gibi, küreselleşen uluslararası insan hakları normlarının da, yerel düzeyde etkilere, yansımalara ve aktarmalara konu olduğunu ve olacağını kabul etmek kaçınılmazdır. Zira “küreselleşme; üretimin mekânsal olarak yeniden düzenlenmesini, sanayilerin sınır ötesi karşılıklı nüfuz etmelerini, finansal pazarların yayılmasını, aynı türden tüketim mallarının değişik ülkelere yayılmasını (...) ve dünya çapında demokrasiye duyulan tercihi içerir” (Görmez, 2005: 9). Gerçekten de, bu tespit küresel insan hakları normlarına uyarlandığında, bu cümlede kullanılan “üretim” kavramı yerine “hukuk” kavramını, “sanayi” kavramı yerine “ulus-devlet” kavramını, “finansal pazarlar” yerine “uluslararası örgütler”i ve “tüketim malları” yerine de “insan hakları norm”larını koymak yeterli olacaktır: “küreselleşme; hukukun mekânsal olarak yeniden düzenlenmesini, ulus-devletlerin karşılıklı nüfuz etmelerini, uluslararası örgütlerin yayılmasını, aynı türden insan hakları normlarının değişik ülkelere yayılmasını (...) ve dünya çapında demokrasiye duyulan tercihi içerir”. İşte bu nedenle, küresel insan hakları normlarının yerelde düzeydeki etki, yansıma ve aktarımlarının hangi koşullar altında ve nasıl gerçekleştiğini incelemek özel bir önem taşımaktadır.

İnsan hakları normlarının, genelde, bireyin devlete karşı ileri sürebileceği hakları düzenlediği dikkate alındığında, küresel insan hakları normlarının esas itibarıyla ulus-devletlerin yetki ve egemenliğini ilgilendirdiği kabul edilebilir. Dolayısıyla, küresel insan hakları normlarının etkilediği ve etkileyebileceği esas aktör, yukarıda tanımlandığı anlamıyla yerel bir uğrak olan “ulus-devlet”tir. O halde, küresel insan hakları normlarının yerele etkisi ve aktarılması tartışılırken, bu normların esas itibarıyla ulus-devletlere nasıl etkide bulunduğu ve aktarıldığının anlaşılmasına ve açıklanmasına ilişkin yaklaşımların ortaya konulması özel bir önem taşımaktadır.

II) KÜRESEL İNSAN HAKLARI NORMLARININ YERELE ETKİSİNİ AÇIKLAYAN YAKLAŞIMLARA İLİŞKİN İKİ SINIFLANDIRMA ÇABASI

Birinci bölümde yapılan değerlendirmeler çerçevesinde, özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından ulus-aşırı ve uluslararası ölçüğe taşınan insan hakları kavram ve kurallarının “küresel bir norm” olarak tanımlanacak şekilde kurgulandığı, standartlaştırıldığı ve yaygınlaştırıldığı kabul edilebilir.

Bu iddia veri alındığında, küresel insan hakları normlarının, yine yukarıda ortaya konulduğu haliyle yerel bir uğrak olarak tanımlanabilecek ulus-devletlere hangi şartlar altında ve nasıl aktarıldığını modelleyen yaklaşımları kısaca incelemek ve sınıflandırmak faydalı olacaktır.

Dahası, bu tür bir inceleme, sadece insan hakları normlarının değil, diğer “küresel” olguların yerele hangi şartlar altında ve nasıl etkide bulunduğunu, yansıdığını ve aktarıldığını değerlendirmek bakımından da önem taşımaktadır. Diğer bir deyişle, küresel insan hakları normlarının yerele (bu çalışmanın konusu bakımından ulus-devlete) etki ve aktarılma sürecine ilişkin açıklayıcı yaklaşımları incelemek, genel olarak küreselin yerele nasıl etki ettiğini ve aktarıldığını açıklayabilecek yaklaşımların incelenmesi anlamına da gelmektedir.

Çalışmanın konusuna ilişkin literatür incelendiğinde, küresel insan haklarının ulus-devletlere hangi şartlar altında ve nasıl etkide bulunduğunun ve aktarıldığını açıklayan yaklaşımlara ilişkin çeşitli sınıflandırmaların geliştirildiği görülmektedir.¹⁸

A) Cardenas'ın Sınıflandırması

Literatürde küresel insan hakları normlarının yerele (ulus-devletlere) hangi şartlar altında ve nasıl etkide bulunduğunu ve aktarıldığını açıklayan yaklaşımlara ilişkin dikkat çekici sınıflandırmalardan biri, Cardenas tarafından yapılmıştır.

Aslında Cardenas, birazdan özetlenecek sınıflandırmasında, küresel insan hakları normlarının ulus-devletlere etki ve aktarım sürecini değil, uluslararası insan hakları baskısının devlet davranışı üzerindeki etkisini açıklayan yaklaşımları sınıflandırmıştır. Ancak Cardenas'ın bu sınıflandırmasının, bir üst düzeye taşınması mümkün gözükmemektedir. Diğer bir deyişle, uluslararası insan hakları baskısının ulus-devletler üzerindeki

etkisini ele alan ve Cardenas'ın sınıflandırdığı yaklaşımların, benzer parametrelere dönük olmaları nedeniyle, genel olarak küresel insan hakları normlarının ulus-devletler üzerindeki etkisini modellemek için de kullanılabilmesi ileri sürülebilir. Bu nedenle, elinizdeki çalışmada, Cardenas'ın bu sınıflandırması küresel insan haklarının ulus-devlete etki ve aktarılma sürecine dönük bir şekilde yeniden okunacaktır.

Cardenas, uluslararası insan hakları baskısının devletler üzerindeki etkisini ele alan yaklaşımları üç başlık altında toplamaktadır (Cardenas, 2004: 214vd.):

1. Etkiyi “güç” faktörüyle açıklayan yaklaşım:

Bu yaklaşım, uluslararası insan hakları baskısının ulus-devlet üzerindeki etkisini “güç” (*power*) faktörü ile açıklamaktadır. Buna göre:

a) Uluslararası insan hakları baskısı uluslararası alanda egemen hegemonik devletler (örn. Amerika Birleşik Devletleri) tarafından ne kadar çok uygulanırsa, ulus-devlet üzerindeki baskının etkisinin o kadar fazla olması beklenmelidir;

b) Uluslararası insan hakları baskısına eşlik eden yaptırımlar ne kadar ağır olursa, ulus-devlet üzerindeki baskının etkisinin o kadar fazla olması beklenmelidir;

c) Uluslararası insan hakları baskısına konu ulus-devlet ne kadar zayıf olursa, baskının etkisinin o kadar fazla olması beklenmelidir;

d) Hedefteki ulus-devletin yönetim yapısında insan haklarını destekleyen organlar ne kadar güçlü olursa, baskının etkisinin o kadar fazla olması beklenmelidir.

2. Etkiyi “menfaat” faktörüyle açıklayan yaklaşım:

Bu yaklaşım, uluslararası insan hakları baskısının ulus-devlet üzerindeki etkisini “menfaat” (*self-interest*) faktörüyle açıklamaktadır. Buna göre:

a) Uluslararası insan hakları baskısının uygulandığı devlet, genel itibariyle uluslararası topluluğa ve özel itibariyle de uluslararası insan hakları kurum ve kurallarına ne kadar dahil olmuşsa, baskının etkisinin o kadar fazla olması beklenmelidir (zira insan haklarına uymanın maliyeti bu tür devletler için düşük olacaktır)¹⁹;

b) Uluslararası insan hakları baskısına konu olan devletin rejiminin niteliği ve kurumsal yapısı bu haklara ne kadar denk düşüyorsa (örneğin “hukuk devleti” olmak), baskının etkisinin o kadar fazla olması beklenmelidir (zira insan haklarına uymamanın maliyeti bu tür devletler için yüksek olacaktır);

c) Hedef devletin (yeni kurulmuş bir demokratik devlet gibi) ulusal düzeydeki belirsizliği azaltması bu devlet için ne kadar gerekliyse, insan hakları normlarının kurumsallaştırılması o devlet için o kadar faydalı olacağından, bu tür bir devlete karşı yapılan baskının etkisinin o kadar fazla olması beklenmelidir.

3. Etkiyi “norm” faktörüyle açıklayan yaklaşım:

Bu yaklaşım, uluslararası insan hakları baskısının ulus-devlet üzerindeki etkisini “uluslararası normatif” faktörle açıklamaktadır. Buna göre:

a) Uluslararası insan hakları normları ne kadar görünür, yerleşik ve yoğun bir nitelik taşıyorsa, ulus-devlet üzerindeki insan hakları baskısının o kadar etkili olması beklenmelidir;

b) Uluslararası insan hakları normları yerel bağlama ne kadar uyuyorsa (*normative fit / cultural match*) ya da ne kadar meşru görülüyorsa (yani “ulusal insan hakları kültürü” ne kadar kuvvetliyse), ulus-devlet üzerindeki insan hakları baskısının o kadar etkili olması beklenmelidir.

Uluslararası insan hakları baskısının devletlerin davranışı üzerindeki etkisini açıklayan yaklaşımlara ilişkin Cardenas’ın bu sınıflandırmasını küresel insan haklarının yerel bir uğrak olarak ulus-devletlere etkisini ve aktarılmasını açıklayabilecek yaklaşımların sınıflandırması için uyarladığımızda, şu tür bir tablo oluşturmak mümkün gözükmektedir²⁰:

Tablo: 1
**Cardenas'ın Sınıflandırmasına Göre Küresel İnsan Haklarının Yerele Etkisini
ve Aktarılmasını Açıklayan Yaklaşımlar**

<i>Açıklayıcı Faktörler</i>	Güç	Menfaat	Normlar
<i>Uluslararası Bölgesel</i> /	Hegemonik devletler; Yaptırımlar; Hedef devletin zayıflığı	Kurumlar (itibar, şeffaflık, izleme); Yasallaştırma; Ticaret	Sosyalleşme; Tartışma; İkna & Öğrenme
<i>Ulusal</i>	Yönetim Koalisyonu; Bürokratik Siyaset;	Rejim türü (çıkar grupları, belirsizliğin azaltılması); Hukuk devleti	Sivil Toplum; Kültürel uyum
<i>Ulusal-uluslararası etkileşim</i>	İki-aşamalı pazarlık	Kurumsal dahiliyet	Ulus-aşırı ağlar

B) Wade'in Sınıflandırması

Küresel insan haklarının yerel bir uğrak olarak ulus-devletlere hangi şartlar altında ve nasıl etkide bulunduğunu ve aktarıldığını açıklayan yaklaşımlara ilişkin diğer bir sınıflandırma, Wade'in "ulus-devletlerin uluslararası insan hakları sözleşmelerini imzalamasını açıklayan" yaklaşımlara ilişkin yaptığı sınıflandırma üzerinden gerçekleştirilebilir.

Wade'in bu sınıflandırması da doğrudan küresel insan haklarının ulus-devletlere etki ve aktarım koşullarına ilişkin yaklaşımların sınıflandırılmasına dönük değildir. Ancak, sınıflandırmanın parametreleri yine benzer olduğundan, Wade'in "ulus-devletlerin uluslararası insan hakları sözleşmelerini imzalamasını açıklayan" yaklaşımlara dönük bu sınıflandırması, "küresel insan haklarının yerel bir uğrak olarak ulus-devletlere hangi şartlar altında ve nasıl etkide bulunduğunu ve aktarıldığını açıklayan" yaklaşımlara ilişkin bir sınıflandırma olarak da okunabilir.

Wade, uluslararası insan hakları sözleşmelerinin ulus-devletler tarafından imzalanmasının açıklanmasına dönük üç yaklaşımın olduğunu

belirtmektedir. Bu yaklaşımlar kısaca şu şekilde özetlenebilir (Wade, 2005: 475vd.):

1. Rasyonalist yaklaşım:

Bu yaklaşıma göre, bir ülkedeki uygulamalar ilgili uluslararası insan hakları sözleşmesinin öngördüğü hükümlerden ne kadar az sapıyorsa, sözleşmeyi imzalamanın maliyeti o kadar düşük olacaktır (dolayısıyla, o devletin sözleşmeyi imzalama olasılığının o kadar yüksek olması beklenmelidir). Ayrıca, bir devletin ideolojik yönelimleri ilgili sözleşmenin öngördüğü hükümlerle ne kadar uyumlu ise, o sözleşmenin ilgili devlet tarafından imzalanma olasılığının o kadar yüksek olması beklenmelidir. Yani en genel ifadeyle, bir devlet ne kadar demokratik ise o devletin insan hakları sözleşmelerini imzalama olasılığının o kadar fazla olması beklenmelidir. Dolayısıyla, rasyonalist yaklaşım bakımından, küresel insan hakları normlarının ulus-devletlere yansımada ve aktarılmasında etkili olan şartlar bakımından, ilgili devletin içsel (*endogenous*) nitelikleri temel önemdedir.

2. Dünya düzeni kurumsalcılığı yaklaşımı:

Bu yaklaşıma göre, devletler dışsal (*exogenous*) bir dünya düzeni ya da toplumu bağlamında hareket etmekte ve o bağlam tarafından inşa edilmektedirler. Bu nedenle, bir devletin uluslararası insan hakları sözleşmelerini imzalamasını açıklayan temel faktör, o devlet ile uluslararası bağlam arasındaki ilişkidir. Buna göre,

a) Bir devlet ulus-aşırı yönetiminde ve uluslararası sivil toplumda ne kadar aktifse, o devletin insan hakları sözleşmelerini imzalama olasılığının o kadar artması beklenmelidir;

b) Bir devlet uluslararası toplantı ve konferanslara ne kadar katılıyorsa, o devletin insan hakları sözleşmelerini imzalama olasılığının o kadar artması beklenmelidir;

c) Bir insan hakları sözleşmesini imzalayan uluslararası topluma üye devlet sayısı ne kadar artarsa, diğer devletlerin bu sözleşmeyi imzalama olasılığının da o kadar artması beklenmelidir.

3. Medeniyetler çatışması yaklaşımı:

Uluslararası insan hakları sözleşmelerinin Batılı değerlere dayandığını ve bu değerleri yaymayı amaçladığını varsayan “medeniyetler çatışması” yaklaşımına göre, bir devlete egemen olan değerler ne kadar “Batılı” bir nitelik taşıyorsa, o devletin insan hakları sözleşmelerini imzalama olasılığının o kadar artması beklenmelidir.

Ulus-devletlerin uluslararası insan hakları sözleşmelerini imzalamasını açıklayan yaklaşımlara ilişkin Wade’in bu sınıflandırmasını küresel insan haklarının yerel bir uğrak olarak ulus-devletlere etkisini açıklayabilecek yaklaşımların sınıflandırması için uyarladığımızda, şu tür bir tablo oluşturmak mümkün gözükmektedir:

Tablo: 2

Wade’in Sınıflandırmasına Göre Küresel İnsan Haklarının Yerele Etkisini ve Aktarılmasını Açıklayan Yaklaşımlar

<i>Yaklaşımlar</i>	Rasyonalist	Dünya Düzeni Kurumsalcılığı	Medeniyetler Çatışması
<i>Açıklayıcı faktörler</i>	ülke pratiği; devletin ideolojik yönelimi	devletin ulus-aşırı yönetimdeki ve uluslararası sivil toplum alanındaki aktifliği; devletin uluslararası toplantılara ve konferanslara katılımı; insan hakları sözleşmelerini imzalayan devletlerin sayısı	devlete egemen olan değerlerin Batılı niteliği

C) Bir Sentez Arayışı: “Spiral Model”

Literatürde, küresel insan hakları normlarının yerel bir uğrak olarak ulus-devletlere etki ve aktarılma sürecini ele alan ve yukarıda çeşitli açılardan sınıflandırılan bu yaklaşımların sunduğu açıklama çerçevesini yatay ve dikey açıdan kesmesi itibariyle yukarıdaki sınıflandırmalara tabi tutulamayacak başka bir yaklaşım daha bulunmaktadır.

“Spiral model” olarak adlandırılan bu yaklaşım, küresel insan hakları normlarının yerele etki ve aktarılma sürecini açıklarken, yukarıdaki yaklaşımların temel aldığı faktörlerin büyük bir kısmını içeren, dinamik bir çerçeve sunmaktadır.

Risse, Ropp ve Sikkink’in geliştirdiği bu yaklaşım, küresel insan hakları normlarının yerel bir uğrak olarak ulus-devletlere hangi şartlar altında ve nasıl etkide bulunduğunu ve aktarıldığını beş evreli bir model çerçevesinde açıklamaktadır.

“Spiral bir model” oluşturan bu evrelere ilişkin temel varsayım, önerme ve iddialar (Risse/Sikkink, 2007: 2vd.; Risse/Ropp, 2007: 238vd.) kısaca şu şekilde özetlenebilir:

1. Baskı evresi:

Küresel insan hakları normlarını henüz kabul etmemiş bir ulus-devlet, ilk aşamada bu hakları savunan zayıf muhalefet hareketlerini baskı altında tutar. Bu baskıdan kurtulmak isteyen ve ulusal ölçekteki seçenekleri yok denecek kadar az olan muhalif hareketler, ulus-aşırı ağlarla (*transnational networks*) iletişime geçer ve ülkedeki durum hakkında bu ağlara bilgi akışı sağlamaya başlar.²¹ Söz konusu süreçte ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları çok önemli bir rol oynar.²² Bu bilgi akışına maruz kalan ulus-aşırı ağlar, ilgili devleti baskı altına almak için uluslararası (“küresel” olarak da okunabilir) insan hakları normlarına başvurur ve uluslararası örgütler ile liberal devletleri harekete geçirir.

2. İnkâr evresi:

Baskıcı devlet, uluslararası müdahaleye tabi insan hakları normlarının geçerliliğini inkâr eder ve “içişlerine karışmama” ya da “ulusal egemenlik” ilkesini ileri sürer. Ancak bu, iki-taraflı ve çok-taraflı ağ baskısını ortadan kaldırmaz.²³

3. Taktik tavizler evresi:

Ulus-aşırı ağ baskısının etkisi altına giren devlet, insan hakları ağına karşı taktik amaçlı tavizler vermeye çalışır (siyasal mahkûmların affedilmesi gibi). Ancak bu “kozmetik değişiklikler” (makyajlar), insan haklarını savunan ulusal ve uluslararası ağların daha da hareketlenmesine ve güçlenmesine yol açar.²⁴ Yurttaşlar “bir şeylerin gerçekten değişebileceğini” düşünmeye başlar ve bu ağlara yeni katılımlar olur. Siyasal alan genişler. İnsan hakları, toplumsal söylemde merkezi bir yer edinmeye başlar.²⁵ Bu, ilgili devletin izlediği politikaların ya da rejimin değişmesine yol açar.²⁶ Kısaca bu süreç, “devletin kendi kurduğu tuzağa düşmesi” (*self-entrapment*) olarak adlandırılabilir (Risse/Sikkink, 2007: 28).

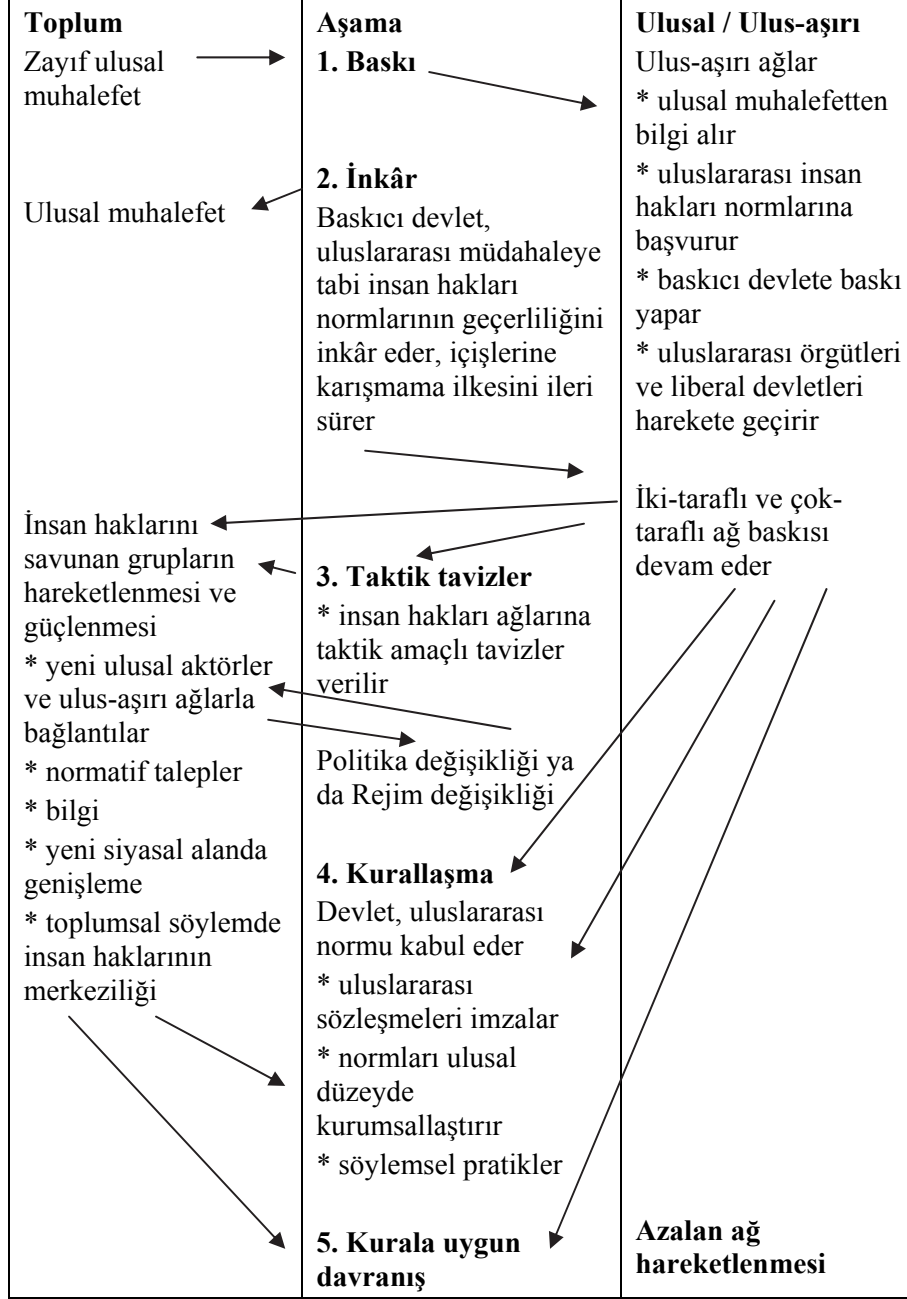
4. Kurallaşma evresi:

Devlet, uluslararası normun geçerliliğini kabul eder, uluslararası sözleşmeleri imzalar, insan hakları normlarını hukuksallaştırır ve kurumsallaştırır, söylemini insan hakları üzerinden kurgulamaya başlar. Polis, ordu ve yargı teşkilatının mensupları başta olmak üzere kamu görevlileri insan hakları konusunda eğitilir²⁷ ve bireysel şikayetler için çeşitli başvuru mekanizmaları oluşturulur (Risse/Sikkink, 2007: 30).

5. Kurala uygun davranış evresi:

Devlet, iç hukuka dahil ettiği insan hakları normlarına uygun hareket eder. İnsan hakları, toplumsal söylemde merkezi bir yer edinir.

Bu evrelerden oluşan spiral model şu şekilde şematize edilmektedir:

Şekil: 1

İnsan Hakları Değişiminin “Spiral Modeli”

Bu evrelerde rol alan başat aktörler ve bu evrelerdeki başat etkileşim biçimleri ise şu şekilde tablolandırılmaktadır:

Tablo: 3
Spiral model, başat aktörler ve başat etkileşim biçimleri

<i>Evre</i>	1. Baskı	2. İnkâr	3. Taktik tavizler	4. Kurallaşma	5. Kurala uygun davranış
<i>Başat aktörler</i>	Ulus-aşırı insan hakları ağları	Ulus-aşırı insan hakları ağları	Ulus-aşırı ağlar ve ulusal muhalefet	Ulusal hükümetler ve ulusal toplum	Ulusal hükümetler ve ulusal toplum
<i>Başat etkileşim biçimi</i>	Araçsal mantık	Araçsal mantık	Araçsal mantık -> retorik eylem -> tartışmacı mantık	Tartışmacı mantık ve kurumsallaştırma	Kurumsallaştırma ve alışkanlık haline getirme

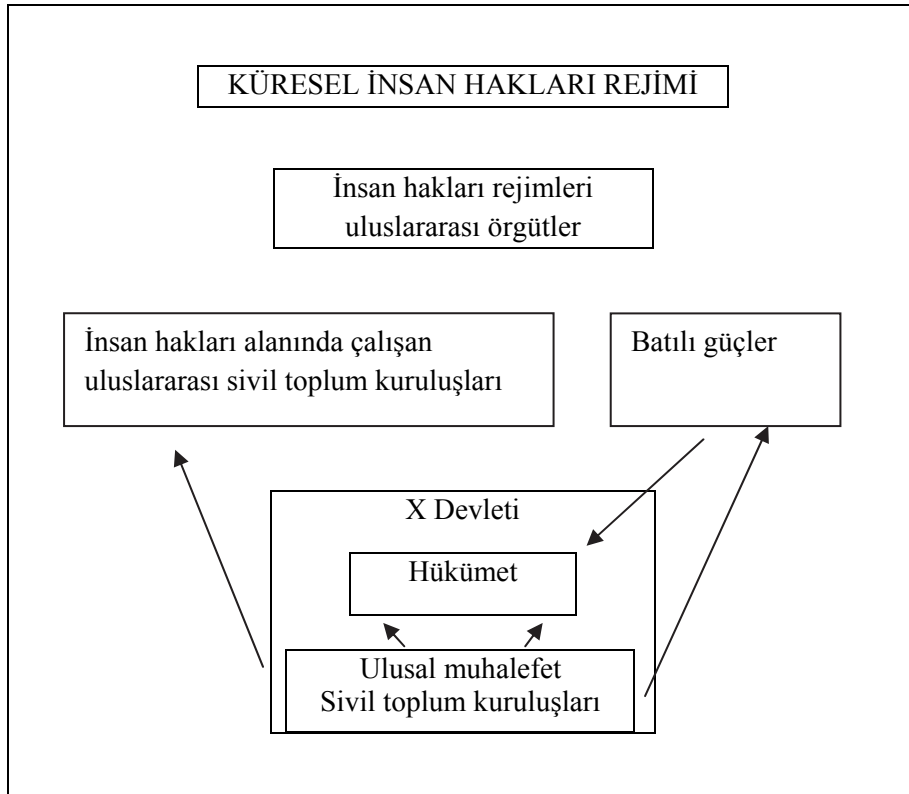
Görüldüğü gibi, spiral model, küresel insan hakları normlarının hangi aşama ve mekanizmalardan geçerek ulus-devletin davranışında değişikliklere yol açtığına ilişkin teorik ve kavramsal bir çerçeve sunmaktadır (Risse/Sikkink, 2007: 2).²⁸ Böylece, bu modelin açıklayıcılığı, çeşitli ulus-devlet örnekleri üzerinden sınanabilmektedir.²⁹

Dahası, bu modelin, insan hakları normlarının etkisini örneğin “güç” ya da “dünya düzeni kurumsalcılığı” ile açıklayan yaklaşımların teorik çerçevelerini içerdiği de savunulabilir. Zira bu çerçevelerde temel alınan unsurların önemli bir kısmı, spiral modelde kullanılan “ulus-aşırı insan hakları ağı” kavramsallaştırmasına dahil edilebilmektedir (Risse/Sikkink, 2007: 36).

Nihayet, bu sürecin çeşitli evrelerinde, “bumerang etkisi” (boomerang effect) olarak adlandırılabilir bir etkinin varlığından da bahsedilmektedir: “Baskıcı bir devlette ulusal gruplar devleti atladıklarında ve kendi devletlerine dışarıdan baskı yapmak için doğrudan uluslararası müttefikler aradıklarında, bir ‘bumerang’ etkisi söz konusu olur. Ulusal muhalefet

grupları, sivil toplum kuruluşları ve sosyal hareketler, ulus-aşırı ağlarla ve uluslararası sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte hareket ederler; ve uluslararası sivil toplum kuruluşları da, uluslararası insan hakları örgütlerini, fon sağlayıcı kuruluşları ve/veya büyük güçleri normları ihlal eden devlete baskı yapılması konusunda ikna ederler. Ağlar; mücadele etmekte olan ulusal gruplara erişim, etkileme gücü ve bilgi (ve çoğu kez de para) sağlar. ‘Bumerang model’, bu ulusal–ulus-aşırı–uluslararası bağlantıların ulusal siyasal değişim üzerinde sahip olduğu etkilere ilişkin daha dinamik bir kavramsallaştırma çerçevesine dahil edilebilir”³⁰

Küresel insan haklarının yerel bir uğrak olarak ulus-devletle etkileşme sürecinde karşımıza çıkan ilişkilerden kaynaklanan “bumerang etkisi” şu şekilde ifade edilmektedir:

Şekil: 2

Bumerang Etkisi

Yukarıda özetlenen evrelerden oluşan spiral model, ilgili devletteki insan hakları durumu üzerinde cereyan eden çeşitli bumerang etkilerini içermektedir.

Küresel insan hakları normları bakımından “devletin sosyalleşmesi” olarak tanımlanabilecek (Risse/Sikkink, 2007: 5) bütün bu süreç, küresel insan hakları normlarının ulus-devlet ölçeğinde kurumsallaşması ve bu normların ulus-devletin kimliği, çıkarları ve davranışları bakımından içselleştirilmesiyle tamamlanmaktadır.³¹

Dahası, bu süreçte, ulus-devletin siyasal işlevini büyük ölçüde yitirdiği ve hakları koruyan bir idari birime dönüşmekte olduğu bile söylenebilir: “dünya ne kadar globalleşirse o kadar da yerelleşecek demektir. Bu durum millî devletin temellerini sarsmakta, millî devlet, millî devlet olmaktan çıkmakta, yalnızca devlet olmakta, yani siyasal bir birim olmaktan çok idari bir birim haline gelmektedir” (Görmez, 2005: 16).

Böylece spiral model, küresel insan hakları normlarının ulus-devlete etkisini belli bir sosyalleşme süreciyle açıklamaya çalışmaktadır. Bu sosyalleşme süreci ise, “araçsal menfaatler”i, “maddi baskılar”ı, “tartışma, ikna, kurumsallaştırma ve alışkanlık haline getirme”ye dönük davranışları belli bir model çerçevesinde bir araya getirmektedir. Zira “devletler, ikna ve sosyalleştirme süreçleri yoluyla, uluslararası toplumun gelişmekte olan normlarını iletmede, normatif topluluklar olarak gruplar ya da grup-dışlıklar oluşturmakta, ve normları ihlal eden devletleri, gruba üyeliğin faydalarının maliyetlerinden daha fazla olduğu konusunda ikna edebilmektedirler” (Risse/Sikkink, 2007: 37, 38).

Spiral modelin, küresel insan hakları normlarının yerele etki ve aktarılma sürecinin açıklanması bakımından bir önceki bölümde ortaya konulan yaklaşımlar karşısında bazı üstünlükler taşıdığı söylenebilir. Gerçekten de, diğer yaklaşımlara nazaran spiral model, küreselden yerele aktarım sürecini statik bir sebep-sonuç ilişkisiyle açıklamamakta (örn. küreselin yerel üzerindeki etki derecesini açıklamak için sadece devletin demokratik bir nitelik taşıyıp taşımadığına bakılması gibi), süreci dinamik bir perspektif ve akış üzerinden kavramsallaştırmakta ve kuramsallaştırmaktadır (Cardenas, 2004: 216). Diğer bir deyişle, bu yaklaşımla geliştirilen model, bir önceki bölümde ortaya konulan ve sadece

tek bir “belirleyici” değişkene (“güç” ya da “menfaat” gibi) dayanan (Risse/Ropp, 2007: 267) alternatif açıklamaları aşmaktadır. Böylece, “spiral model” yaklaşımı, “güç”, “menfaat”, “norm” faktörleri esasında yapılan sınıflandırmada (Cardenas’ın sınıflandırması) karşımıza çıkan yaklaşımların temel önermelerini dışlamadığı gibi, “rasyonalist” ve “dünya düzeni kurumsalcılığı” (Wade’in sınıflandırması) yaklaşımlarının temel önermelerini de içerecek bir kapsayıcılığa sahip bulunmaktadır.³²

Özetle, bu yaklaşımları büyük ölçüde sentezleyen bir teorik çerçeve olarak spiral model yaklaşımı, küresel insan hakları normlarının ulus-devlete hangi şartlar altında ve nasıl aktarıldığını modelleştiren dinamik bir açıklama çerçevesi sunmaktadır. Nihayet, bu modeli, genel olarak küreselin yerele hangi süreçlerden geçerek, nasıl aktarıldığı konusunda önemli bir teorik çerçeve sunan bir model olarak okumak da mümkün gözükmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, II. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası alan taşıyan insan hakları normlarının küreselleştiği varsayımından hareketle, küresel insan hakları normlarının ulus-devlete aktarılmasına ilişkin bazı açıklayıcı yaklaşımlar kısaca ele alınmıştır.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren hız ve yoğunluk kazanan küreselleşme süreci, uluslararası insan hakları normlarını da küresel bir ölçek ve içerikle donatmıştır. Gerçekten de, bilhassa BM bünyesinde öngörülen küresel insan hakları normları, küreselleşmenin hukuksal boyutunun önemli bir bileşenini oluşturmuştur. Böylece, evrensel insan hakları normlarının oluşturulması, bu normların küresel ölçekte yaygınlaştırılmasına ve yerele aktarılmasına da zemin hazırlamıştır.

Küresel dünyada, her ne kadar dönüşmüş olsalar da, ana aktörler hâlâ ulus-devletlerdir. Ancak ulus-devlet, sınırları içerisinde yaşayan yurttaşların egemen organı olmakla birlikte, küreselleşme karşısında yerel bir uğrak durumundadır. Dolayısıyla, ulus-devlet, küresel insan hakları normlarının yaygınlaştırılması ve yerele aktarılmasında da en önemli uğrak durumundadır. Bu nedenle, genel itibariyle küreselleşme ve küresel normların, özel itibariyle de küresel insan hakları normlarının yerele etkisi tartışılırken, küreselleşmenin ve küresel insan hakları normlarının ulus-devlete etki ve aktarılma mekanizmalarını incelemek ve açıklamak özel bir önem taşımaktadır.

Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, küresel insan hakları normlarının yerele, yani ulus-devlete, nasıl etkide bulunduğunu ve aktarıldığını açıklamaya dönük çeşitli kuramsal yaklaşımlarla karşılaşmaktadır. Bu yaklaşımlardan bazıları bu etki, yansıma ve aktarımları “güç” ve “menfaat” gibi faktörlerle açıklarken, bazıları da ilgili devletin “ideolojik yönelimi”yle, “rejimin niteliği”yle, vs. açıklamaya çalışmaktadır. Bu yaklaşımlara göre, küresel insan hakları normlarının yerele nasıl etkide bulunduğunu açıklarken ‘belirleyici’ bir faktöre (örneğin, ilgili devletin küresel insan hakları normunu aktar konusunda menfaati olup olmadığına) bakmak gereklidir ve çoğu kez de yeterlidir. Benzer mantıkla, bir ulus-devletin küresel insan hakları normlarını reddetmesini açıklamak için de bu gibi bir ‘belirleyici’ faktöre bakmak yeterli olabilecektir.

Ancak, pratik yaşamın çok yönlü ve karmaşık yapısı niteliğiyle, çoğu kez, bir ulus-devletin küresel insan hakları normlarını kabulünü ya da reddini açıklarken, yahut da bu normların ulus-devlet üzerindeki etkilerini ölçerken birden fazla faktörü dikkate alan, dinamik bir yaklaşım geliştirmek daha yerinde gözükmektedir. Bu bağlamda, küresel insan hakları normlarının ulus-devlet üzerindeki etkisini açıklamak için geliştirilen ve çalışmada kısaca ortaya konulan ‘spiral model’in konuyla ilgili teorik ve pratik çalışmalarda daha açıklayıcı ve aydınlatıcı değerlendirmeler yapmaya izin verdiği kabul edilebilir.

Bu sonuç, daha genel bir perspektiften bakıldığında, küreselin yerele etkisini açıklayan yaklaşımlar için de geçerli olabilir. Diğer bir deyişle, daha üst bir çözümleme düzeyinden meseleye bakıldığında, küreselin yerele etki, yansıma ve aktarımını açıklamak için de benzer modelleme ve kuramsallaştırma çabaları içerisine girmek kaçınılmaz gözükmektedir. Pek çok sosyal fenomende olduğu gibi, küreselleşme ve yerelleşme olgu ve süreçleri bakımından da, ilişki, tek yönlü olmadığı gibi, tek faktörle açıklanabilecek kadar dar da değildir. Bu nedenle, küresel insan hakları normlarının oluşturulmasına, yerele etkisine ve aktarımına ilişkin olarak bu çalışmada yapılan değerlendirmeler, küreselleşmenin diğer görünümleri ve küreselleşen diğer olgular bakımından da ortaya konulmalı ve gerektiğinde sınımlanmalıdır.

Özetle, günümüz dünyasında küreselleşme sürecine bir şekilde katkıda bulunan olguların oluşumunu, yerele etkisini ve aktarılmasını açıklamaya dönük bütün kuramsal çabalarda, bu çalışmada kısaca ortaya konulan ve tartışılan ‘dinamik perspektif’in göz önünde bulundurulması faydalı olacaktır.

SONNOTLAR

¹ “İnsan haklarının tarihi, geleneksel olarak ulusal bir biçimde savunulan bir fikrin artan ölçüde uluslararasılaştırılmasının tarihidir” (Landman, 2005: 550).

² Beyanname’nin içeriği hakkında bkz. Freeman, 2008: 42vd.; Baehr/Castermans-Holleman, 2004: 6vd.

- ³ Küreselleşmenin kendiliğinden gerçekleşen, yani topluma ve tarihe dışsal bir süreç olmayıp *küreselleştirici* toplumsal-siyasal pratiklerin sonucu olduğu hakkında bkz. Haşimi, 2000: 154-156.
- ⁴ Bu ‘tercüme’ ve ‘aktarım’ın yereldeki görünümleri (kopyalama, melezleşme, vs.) hakkında ufuk açıcı değerlendirmeler için bkz. Merry, 2006: 44vd.
- ⁵ “Uluslararası ilişkiler dilinde, uluslararası insan hakları hukuku ve bu hukukun uygulanmasına dönük mekanizmalar, özel bir ‘rejim’ türüdür; zira (...) devletler-arası ilişkileri değil, devletin yurttaşlar karşısındaki davranışını düzenlemeyi amaçlar” (Landman, 2005: 550).
- ⁶ Kuşkusuz, bu süreç tek yönlü değildir ve insan hakları normlarının ulus-devlet tarafından içselleştirilmesinde ulusal etmenler de önemli bir rol oynamaktadır. Diğer bir deyişle, uluslararası normlar ile ulusal yapılar arasında karşılıklı bir etkileşimden söz edilebilir (Risse/Sikkink, 2007: 4, 38). Elinizdeki çalışmanın sınırlılığı nedeniyle, makalede meselenin bu boyutu ele alınmayacaktır.
- ⁷ “İnsan haklarının nasıl yayıldığını ve aktarıldığını anlamak, kültürel yaşamın (...) küreselleşmeye yanıt olarak nasıl değiştiğine ilişkin (...) soruları da gündeme getirmektedir” (Merry, 2006: 39).
- ⁸ Küreselleşmenin bir “süreç” olarak kavramsallaştırılması hakkında bkz. Perraton, 2003: 38, 39.
- ⁹ “Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun, 10 Aralık 1948’de İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’ni ilan etmesinden bu yana, insan hakları kavramı, günümüz siyasetinde oldukça güçlü bir yer edinmiştir. (...) Kavram, uzunca bir zaman itibar edilmemiş olmasına rağmen dikkate değer bir canlanma göstermiş ve genellikle Batılı kabul edilmesine karşın, kısa zamanda küresel bir hale gelmiştir” (Freeman, 2008: 37).
- ¹⁰ “Modern” insan haklarının tarihsel gelişimi hakkında bkz. Baehr/Castermans-Holleman, 2004: 10vd.
- ¹¹ Ancak bu durum, insan haklarının günümüzde nihai zaferini ilan ettiği anlamına da gelmemektedir: “1989’da Berlin Duvarı’nın yıkılması dünya çapında bir demokrasi dalgasını tetiklemiş olabilir; ama 2001’de ikiz kulelerin yıkılması, dünyanın en demokratik ülkelerinde medeni özgürlüklerin azalmasına yol açmıştır. Mevcut durum dikkate alındığında, gelecekte yapılacak analizlerde (...) 9/11 sonrası dünyadaki Batılı demokrasiler arasında insan hakları için sağlanan desteğin azaldığı saptanabilecektir. ‘Ulusal güvenlik’ menfaatleri ve *raison d’état*, insan haklarının kısıtlanmasına mı yol açmaktadır? Bunu ancak zaman ve gelecekteki analizler gösterecek” (Wade, 2005: 493). Küreselleşme ile demokrasi ve insan hakları arasında doğrudan ve pozitif bir ilişki olduğu iddiasını sorgulayan çok sayıda çalışma arasından iki örnek için bkz. Cingranelli/Richards, 1999; Rudra, 2005.
- ¹² Çevrecilik ve küresel eşitsizlik gibi diğer küresel meseleler bakımından da hükümet dışı kuruluşların öncü bir rol oynadığı söylenebilir (Tsutsui/Wotipka, 2004: 613). Uluslararası insan hakları sivil toplum kuruluşlarının II. Dünya Savaşı’ndan sonraki genişlemesi hakkında bkz. Tsutsui/Wotipka, 2004: 590vd.
- ¹³ İnsan haklarının evrenselliğinde üç evre mevcuttur: kavrayışta evrenselcilik, formülasyonda evrenselcilik, kontrol ve insan hakları realitesinde evrenselcilik. İnsan haklarının evrenselliği, üç geleneksel uluslararası mevzuat üzerine kurulmuştur: İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gibi sözleşme niteliği taşımayan anlaşmalar, 1966 tarihli ikiz anlaşmaları gibi uluslararası sözleşmeler ve uluslararası içtihat hukuku” (Mbaye’dan aktaran Kobil, 2007: 101, 102). Öte yandan, insan hakları kavram ve kurallarının evrensel bir nitelik taşıdığını savunan bazı yazarlar bile bu hakların pratikte değil sadece felsefi ve teorik düzeyde bir evrenselliğe sahip

olduğunu vurgulamaktadır (Sen'den aktaran Wade, 2005: 474). Dolayısıyla, insan haklarının “evrensel” bir nitelik taşıdığı iddiasını, insan hakları normlarını ulus-aşırı ve uluslararası düzeyde meşrulaştırmak ve ardından da küreselleştirmek için kullanılan bir argüman olarak değerlendirmek daha savunulabilir gözükmektedir. Evrensellik meselesiyle ilgili tartışmalar için bkz. Senarclens, 2007: 135-138. İnsan haklarının evrenselliğini sorgulayan bazı argümanlar için bkz. Freeman, 2008: 117vd.

- ¹⁴ Literatürde buna ilişkin çok sayıda örnek bulmak mümkündür: “İnsan hakları ‘evrensel’dir. İnsan haklarının başlıca kaynağı Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’dir. Bunlar dünyadaki herkesin haklarıdır” (Freeman, 2008: IX).
- ¹⁵ Nitekim Merry’nin de Grewal’dan aktardığı gibi, günümüzde genel olarak kabul edilen anlamıyla insan hakları, “kökeni ve ilhamı itibarıyla Avrupa-merkezli olmakla birlikte, haklarından yoksun bırakılan yurttaşların hakları için mücadelede kullanılacak az sayıda araçtan biridir. İşte bu, insan haklarını yerelde oluşturmanın paradoksudur: Kabul edilebilmeleri için, bu hakların yerel bağlama uyarlanmaları ve yerel kültürel çerçevede yankı bulmaları gerekir. Ancak, insan hakları sisteminin bir parçası olabilmeleri için de, insan hakları hukukunu oluşturan hukuk metinlerinde karşımıza çıkan fikirlere, yani bireyciliğe, özerkliğe, tercihe, vücut bütünlüğüne ve eşitliğe vurgu yapmaları gerekir. Bu yaklaşım (...) küresel Kuzey’de karşımıza çıkan modernist bir toplum ve birey görüşünün yayılmasının önemli bir parçasıdır; ve küresel Kuzey, bu görüşü demokrasi, hukuk devleti, kapitalizm ve serbest piyasayla birlikte teşvik etmektedir. Ulus-aşırı bu kurumlar ve fikirler [aktarıldıkça], bu modernist görüş, özgürleştirici ve homojenleştirici etkileriyle birlikte, [teşvik edilmiş] olmaktadır” (Merry, 2006: 49).
- ¹⁶ Örneğin, “1990’larda ve 2000’lerde, kadınlarla ilgili çekirdek insan hakları ilkeleri New York’taki ve Cenevre’deki küresel üretim yerlerinden dünya etrafındaki yerel ortamlara daha geniş ölçüde yayılmıştır” (Merry, 2006: 40).
- ¹⁷ BM’ye üye ülkelerin başlıca uluslararası insan hakları anlaşmalarını onaylama oranı yüzde 80’dir. Bu anlamda, insan hakları üzerinde uluslararası hukuki, siyasi ve diplomatik bir uzlaşma vardır. 1993 tarihli BM İnsan Hakları Dünya Konferansı’nda, insan haklarının evrenselliği uzlaşısıyla yeniden kabul edilmiştir” (Freeman, 2008: X, XI).
- ¹⁸ Burada öngörülen açıklamalar, uluslararası insan hakları normlarının belli bir ulus-devlet tarafından neden kabul görmediğini / ihlal edildiğini açıklamak için de (ama bu sefer tersinden giderek) kullanılabilir. Zira “[insan hakları normlarına] uyma ile [bu normları] ihlal etme, aynı madalyonun iki yüzü gibidir” (Cardenas, 2004: 219). Uluslararası insan hakları normlarının ‘negatif’ etkisi olarak adlandırılacak bu süreci açıklamaya dönük dikkat çekici bir değerlendirme için bkz. Cardenas, 2004: 219vd.
- ¹⁹ Örneğin, “insan haklarının geliştirilmesinde serbest ticaretin ve küreselleşmenin faydaları üzerine odaklan[ıl]maktadır. (...) Bu liberal yaklaşımın savunucularına göre, daha büyük ekonomik serbestlik, artan siyasal reforma dökülecektir. Dolayısıyla, ticaret, sosyal temas ve demokratik fikirlerin mübadelesi için daha büyük fırsatlar sunar” (Meyer’den Cardenas, 2004: 217).
- ²⁰ Ancak yine Cardenas’ın dikkati çektiği gibi, bu yaklaşımların çeşitli açıklayıcı faktörleri birbirlerinden ‘ödünç’ almaları mümkün, hatta yaygındır; ve bu durum, konuyla ilgili çeşitli teorik sentez arayışlarına yol açmaktadır (Cardenas, 2004: 219). Bu arayışın bir örneği izleyen satırlarda ortaya konulmaktadır.
- ²¹ “Dinamik modelimiz, (...) insan hakları normlarını düzenleyen uluslararası kurumların mevcudiyeti ile, uluslararası insan hakları örgütleri ve ulusal hükümetler için çalışan (...)

görevlilerle gevşek bağlantılar içerisindeki uluslararası sivil toplum kuruluşlarından ve vakıflardan oluşan ulus-aşırı insan hakları savunuculuğu ağlarının mevcudiyetine dayanmaktadır. Uluslararası kuruluşlar, esas itibarıyla Birleşmiş Milletler'in insan hakları organlarından ve BM himayesinde hazırlanan ve onaylanan çeşitli insan hakları sözleşmelerinde öngörülen organlardan oluşmakla birlikte, İnter-Amerikan Komisyonu ve İnsan Hakları Mahkemesi gibi bazı bölgesel kuruluşları da içermektedir. İnsan hakları ağları; ulusal ve uluslararası sivil toplum kuruluşları ve vakıflar ile, insan hakları normları konusunda ortak kavrayışları ve ortak bir kimliği paylaşan bazı hükümet görevlilerini ve hükümetler-arası görevlileri içermektedir" (Risse/Sikkink, 2007: 19, 21). Örneğin Türkiye için, bu ağa, Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği organları ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ni dahil etmek kaçınılmaz gözükmektedir. Bu organların insan hakları konusundaki önemi ve etkisi hakkında kısa ve özlü bir değerlendirme için bkz. Baehr/Castermans-Holleman, 2004: 105vd.; Forsythe, 2006: 122vd.

- ²² İnsan hakları normlarının ulus-devletlere benimsetilmesinde sivil toplum kuruluşlarının oynadığı önemli rol hakkında bkz. Freeman, 2008: 165vd.
- ²³ "Bir ülke (...) liberal devletler topluluğuna üyeliğine değer vermesi ölçüsünce, bu tür bir üyeliğe değer vermeyen devletlere nazaran, baskılara daha açık olacaktır. Geniş askeri ve ekonomik yardımlar almakta olan ülkelerin, bu tür yardımlar almayan ülkelere nazaran, insan hakları baskısına daha açık olmalarını bekleyeceğiz" (Risse/Sikkink, 2007: 24). Türkiye'deki insan hakları normlarının oluşturulması süreci açısından bu varsayımın geçerliliğini sınamak çok faydalı olabilir.
- ²⁴ "İnsan hakları değişimi süreci, neredeyse her zaman, ulusal hükümetlerin artan ulusal ve ulus-aşırı baskıya karşı bazı araçsal ve stratejik adaptasyonu başlar. Ama (...) bu, nadiren hikâyenin sonudur. İnsan hakları normlarının araçsal adaptasyonu bile, yeniden demokratikleşme gibi ulusal yapısal değişikliklere yol açtığında, bir kimlik dönüşüm sürecini başlatır" (Risse/Sikkink, 2007: 10).
- ²⁵ "Genellikle, çoğu hükümetin insan haklarına sadece 'sahte bağlılık' gösterdikleri söylenir. Risse ve Sikkink sahte bağlılığı çok ciddiye alırlar. İnsan hakları söylemini dillerinden düşürmeyen hükümetler samimiysizlikle suçlanmaktan korktukları için, insan hakları yürüyüşüne katılmamayı -yani, sözcükleri eylemle desteklememeyi- daha zor bulabilirler" (Freeman, 2008: 157).
- ²⁶ "Küreselleşme, birçok aşamadaki politikalar üzerinde derin etkilerde bulunuyor. (...) Milli devletin rolü, bir taraftan yerel ve bölgesel, diğer taraftan milletler-üstü kurumlar karşısında geriliyor" (Görmez, 2005: 10). Küreselleşmenin ulus-devlet üzerindeki çeşitli etkilerine ilişkin değerlendirmeler için bkz. Kazgan, 2002: 34vd.; Levent, 2000: 136-138; Yıldızcan/Adadağ, 2011: 11vd.
- ²⁷ Türkiye'deki insan hakları normlarının kurumsallaşması açısından bu varsayımın geçerliliğini sınamak da çok faydalı olabilir.
- ²⁸ Elbette, her ulus-devletin içinde yer aldığı bağlamın kendine özgü nitelikleri nedeniyle, her ulus-devlette bu evrelerin süresi ile sonucunun kapsamı farklılık gösterebilir; ancak bu durum, modelin açıklayıcı gücünü etkileyebilecek bir faktör değildir (Risse/Ropp, 2007: 258). Zamanlama ve kapsam farklılıklarına yol açan unsurlar hakkında kısa ama dikkat çekici bir değerlendirme için bkz. Risse/Ropp, 2007: 260vd.
- ²⁹ Bu yönde dikkat çekici bazı örnekler için bkz. Schmitz, 2007; Ropp/Sikkink, 2007; Thomas, 2007.

³⁰ ‘Spiral’ model ve ‘bumerang’ teorisinin kısaca ele alındığı Türkçe bir kaynak için bkz. Freeman, 2008: 157vd.

³¹ Bu bağlamda, Merry, ulus-aşırı fikir ve normların ulusal düzeyde “yerleştirilmesi”nden (*vernacularize/indigenization*) bahsetmektedir: “İnsan hakları dili (...) evrensel’den alınıp ulusal ve yerel topluluklara uyarlanmaktadır. Yerleştirme terimi, anlamda meydana getirilen değişikliklere gönderme yapmaktadır – özellikle de, yeni fikirlerin mevcut kültürel, normlara, değerlere ve pratiklere göre çerçevesine ve sunulmasına” (Merry, 2006: 39).

³² Spiral modelin kısa bir eleştirisi için bkz. Freeman 2008: 159-161.

KAYNAKÇA

- BAEHR, Peter R. and CASTERMANS-HOLLEMAN, Monique (2004), *The Role of Human Rights in Foreign Policy*, Palgrave Macmillan, New York.
- CARDENAS, Sonia (2004), "Explaining the Effects of International Human Rights Pressure on State Behavior", *International Studies Review*, Vol. 6, No. 2, pp. 213-231.
- CINGRANELLI, David L. and RICHARDS, David L. (1999), "Respect for Human Rights after the End of the Cold War", *Journal of Peace Research*, Vol. 36, No. 5, pp. 511-534.
- FORSYTHE, David P. (2006), *Human Rights in International Relations*, Cambridge University Press, New York.
- FREEMAN, Michael (2008), *İnsan Hakları – Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*, (çev.) A. Erkan Koca, Asena Topçubaşı, Birleşik Yayınevi, Ankara.
- DOYLE, Michael W. ve GARDNER, Anne-Marie (2007), "Giriş: İnsan Hakları ve Uluslararası Düzen", *İnsan Haklarının Küreselleşmesi*, (ed.) Jean-Marc Coicaud, Michael W. Doyle ve Anne-Marie Gardner, İnsan Hakları Araştırmaları Derneği Yay., Ankara, ss. 1-20.
- GÖRMEZ, Kemal (2005), "Küreselleşme ve Yerelleşme", *Küreselleşme ve Yerelleşme*, (ed.) Kemal Görmez, Odak Yayın Evi, Ankara, ss. 1-19.
- HAFNER-BURTON, Emilie M. and RON, James (2007), "Human Rights Institutions: Rhetoric and Efficacy: Introduction", *Journal of Peace Research*, Vol. 44, No. 4, pp. 379-383.
- HAŞİMİ, Cemalettin (2000), "Küreselleşme ve Direniş Siyaseti", *Tezkire*, Yıl: 9, Sayı: 18, ss. 152-159.
- HINES, Colin (2003), "Time to Replace Globalisation with Localisation", *The Handbook of Globalisation*, (ed.) Jonathan Michie, Edward Elgar Pub., Cheltenham, pp. 395-401.
- KAZGAN, Gülten (2002), *Küreselleşme ve Ulus-Devlet – Yeni Eekonomik Düzen Ne Getiriyor? Ne Götürüyor? Nereye Gidiyor?*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul.

- KOBILA, James Mouangue (2007), “Mukayeseli İnsan Hakları Uygulaması: Kuzey-Güney”, İnsan Haklarının Küreselleşmesi, (ed.) Jean-Marc Coicaud, Michael W. Doyle ve Anne-Marie Gardner, İnsan Hakları Araştırmaları Derneği Yay., Ankara, ss. 89-114.
- LANDMAN, Todd (2005), “The Political Science of Human Rights”, *British Journal of Political Science*, Vol. 35, No. 3, pp. 549-572.
- LEVENT, Yunus (2000), “Hukuk Sisteminde Kriz: Tahkim – Küreselleşme ve Ulus Devletin Gerilemesi”, *Tezkire*, Yıl: 9, Sayı: 18, ss. 132-138.
- MERRY, S. Engle (2006), “Transnational Human Rights and Local Activism: Mapping the Middle”, *American Anthropologist*, Vol. 108, No. 1, pp. 38-51.
- PERRATON, Jonathan (2003), “The Scope and Implications of Globalisation”, *The Handbook of Globalisation*, (ed.) Jonathan Michie, Edward Elgar Pub., Cheltenham, pp. 37-60.
- RISSE, Thomas and SIKKINK, Kathryn (2007), “The Socialization of International Human Rights Norms into Domestic Practices: Introduction”, *The Power of Human Rights– International Norms and Domestic Change*, (ed.) Thomas Risse, Stephen C. Ropp and Kathryn Sikkink, Cambridge University Press, New York, pp. 1-38.
- RISSE, Thomas and ROPP, Stephen C. (2007), “International Human Rights Norms and Domestic Change: Conclusions”, *The Power of Human Rights – International Norms and Domestic Change*, (ed.) Thomas Risse, Stephen C. Ropp and Kathryn Sikkink, Cambridge University Press, New York, pp. 234-278.
- ROPP, Stephen C. and SIKKINK, Kathryn (2007), “International Norms and Domestic Politics in Chile and Guatemala”, (ed.) Thomas Risse, Stephen C. Ropp and Kathryn Sikkink, Cambridge University Press, New York, pp. 172-204.
- RUDRA, Nita (2005), “Globalization and the Strengthening of Democracy in the Developing World”, *American Journal of Political Science*, Vol. 49, No. 4, pp. 704-730.
- SCHMITZ, Hans Peter (2007), “Transnational Activism and Political Change in Kenya and Uganda”, (ed.) Thomas Risse, Stephen C. Ropp

and Kathryn Sikkink, Cambridge University Press, New York, pp. 39-77.

SENARCLENS, Pierre de (2007), “Küresel Sorumluluk: Ekonomik Haklar İçin Ulus”, İnsan Haklarının Küreselleşmesi, (ed.) Jean-Marc Coicaud, Michael W. Doyle ve Anne-Marie Gardner, İnsan Hakları Araştırmaları Derneği Yay., Ankara, ss. 135-157.

THOMAS, Daniel C. (2007), “The Helsinki Accords and Political Change in Eastern Europe”, (ed.) Thomas Risse, Stephen C. Ropp and Kathryn Sikkink, Cambridge University Press, New York, pp. 205-233.

TSUTSUI, Kiyoteru and WOTIPKA, C. Min (2004), “Global Civil Society and the International Human Rights Movement: Citizen Participation in Human Rights International Nongovernmental Organizations”, *Social Forces*, Vol. 83, N. 2, pp. 587-620.

WADE, M. Cole (2005), “Sovereignty Relinquished? Explaining Commitment to the International Human Rights Covenants, 1966-1999”, *American Sociological Review*, Vol. 70, No. 3, pp. 472-495.

YILDIZCAN, Cemil ve ADADAĞ, Özgür (2011), “Küreselleşmenin Yüzleri”, Küreselleşme ve Demokrasi - Küreselleşmenin Farklı Yüzleri, (der.) Özgür Adadağ ve Cemil Yıldızcan, Dipnot Yayınları, Ankara, ss. 5-37.

